

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור
היכל
תשיעי
שער
שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

תולדות

(חלק טו — שיחה ג)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת תולדות, כו מריחשון — ב' כסלו, ה'תשפ"ג (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

תולדות ג

(ב) בכל מקום שמביא רש"י בפירושו שני פירושים או יותר, לעולם הרי זה משום שבכל אחד מהפירושים יש קושי כלשהו שאינו באחרים. ואף סדר הפירושים הוא בדיוק: הקושי בפירוש השני גדול מהקושי שבפירוש הראשון, וכך גם הפירוש השלישי ביחס לפירוש השני.

וצריך להבין: מהו הקושי בכל אחד משלשת הפירושים שבפירוש רש"י דידן; ובמה קשה הפירוש השני יותר מן הפירוש הראשון, והפירוש השלישי יותר משני קודמיו?

(ג) כבר נתבאר בעבר כמה פעמים, שבמקום שהביא רש"י שלשה פירושים, הנה (מלבד הקושי המיוחד בכל אחד מהפירושים בפני עצמו, המיושב לפי שני הפירושים האחרים) יש גם קושי משותף בכל שני פירושים (מבין השלשה) יחד, ולכן יש צורך בפירוש שלישי שעל-פיו הקושי אינו קיים⁶ (שהרי אם נאמר שעל-ידי שני הפירושים נתיישבו כל הקושיות, שוב לא היה רש"י זקוק לפירוש השלישי).

א. על הפסוק: „ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות” הביא רש"י שלשה פירושים בביאור סיבת „ותכהין”: בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודה זרה²). דבר אחר כשנעקד על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות.

ואינו מובן:

(א) בפשטות נראה שהטעם לכך ניתן כבר בכתוב גופא – בתחילת הפסוק: „ויהי כי זקן יצחק”, וכתוצאה מכך – „ותכהין עיניו מראות”³ [ועל-דרך הנאמר⁴ ביעקב אבינו: „ועיני ישראל כבדו מזוקן”], וכפי שאנו רואים במוחש, שלעת זקנה נחלש כח הראיה. ומאחר שסיבת „ותכהין” מתבארת בכתוב עצמו, למה לרש"י לחפש טעמים אחרים על כך⁵?

(1) פרשתנו כז, א.

(2) ברא"ם כאן מפרש שכהו עיניו מצד שהי מוצר לו על עשן העיז (וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 139 ואילך). ובתנחומא כאן (ח): אמר הקב"ה הריני מכה את עיניו כו'. אבל מפשטות לשון רש"י „בעשנן כו” מוכח, שכהו עיניו בא מהעשן עצמו (דטבע העשן להזיק לעינים – משלי יוד, כו), וכבשפ"ח כאן.

(3) וכן פירש הרשב"ם, רד"ק ורבינו בחיי כאן.

(4) ויחי מח, י.

(5) אבל אין להקשות דלפי פרש"י למה נאמר בכתוב „ויהי כי זקן יצחק” (וראה משכיל לדוד

כאן)* – כי י"ל, שזוהי הקדמה (לא ל„ותכהין”, כ"א) לכללות הסיפור שרצה יצחק לברך את עשו, שזה שייך רק כאשר „זקן יצחק גו' לא ידעתי יום מותי”.

(6) אף שלפעמים המעלה היא לא מצד קושיא שישנה, כ"א, לפי שהוא קרוב יותר לפשוטו ש"מ.

(* עיקר הקושיא הוא לפי פני הראשון „בעשנן של אלו”, משא"כ לפי הב' והג' – ראה לקטן בפנים ענין ו' והערה 26.

ואם כן, יש למצוא בפירוש רש"י דידן גם את הקושי המשותף לכל שני פירושים יחד, ולבאר כיצד הוא מיושב לפי הפירוש השלישי.

ב. הטעם שלא רצה רש"י לפרש (כפי שאפשר לומר בפשטות), שטעם „ותכהין“ הוא „כי זקן יצחק“:

בפרשה הקודמת נאמר „ויברך אלקים את יצחק“, ופירש רש"י שם: „נתיירא (אברהם) לברך את יצחק כו' אמר יבא בעל הברכות ויברך כו' ובא הקב"ה וברכו". ועולה הקושיא: איך יתכן שלאחר שברך הקב"ה עצמו את יצחק אבינו, יגיע יצחק לידי מצב של „ותכהין עיניו“, הגורם לאדם צער ויסורים, עד שמשום כך – כמו שכתב רש"י להלן⁷ – „הרי הוא כמת“? והרי

לומר שיצחק ה' סומא, כי ה' „עולה תמימה“*** (פרש"י פרשתנו כו, ב. מב"ר פס"ד, ג), וסומא הוי מום (אמור כא, יח. כב, כב).

[ואין מזה סתירה לזה שפרש"י עה"פ (ש"ב ה, ו) „העורים והפסחים“ – „היו להם שני צלמים (עבודת כוכבים) א' עור וא' פסח שנעשו על שם יצחק ויעקב כו'“ – כי י"ל שזהו רק לדעת היבוטסיס שלא הבחינו דרגת „ותכהין“ דיצחק (ופשוט שלא ידעו שהי' „עולה תמימה“). והרי גם יעקב חשבוהו ל„פסח“ (שפירושו „דולג“ – פרש"י בא יב, יא), אף שהי' רק „צולג“ (וישלח לב, לב). ועוד ויעקר שהרי לאח"ז ויבא יעקב שלם בגופו (פרש"י וישלח לג, יח) – שהי' צולע משך זמן קצר ביותר במשך כל ימי חייו. ובפשטות י"ל שאא"פ לעשות צלם של (רק) כיהוי עינים].

ועפ"ז חידוש בהלכה (ע"ד הפשט) – דכיהוי עינים לא הוי מום****.

(10) שנתיו של יצחק אז (פרש"י פרשתנו כו, ב).

(11) משא"כ ביעקב יש לומר, אשר: (א) כבידות עיניו באה מצד זה ש„מעט ורעים היו ימי שני חיי גר“ (ויגש מז, ט). (ב) „כבדו“ קל יותר מ„ותכהין“ (ראה זהר פרשתנו קמב, א. ספורנו כאן). (ג) גם זה – ה' רק בסוף ימיו (וראה באר יצחק לפרש"י כאן).

7 כה, יא.
8 ראה עדי"ז לקמן ע' 217 – בביאור פרש"י בפסוק שלאח"ז („לא ידעתי יום מותי, אריב"ק כו").
9 ויצא כה, יג. לא, מב.

דרך אגב – גם בפרש"י זה נראה גודל דיוק הלשון שלו: המקור לפרש"י הוא בתנחומא פרשתנו (ז), אלא ששם הלשון „הואיל ונתייסס בעיניו כו'“ [וכן בפדר"א פל"ב*: מכאן אתה למד שהסומא חשוב כמת], ואילו ברש"י הלשון: „שכחו עיניו . . והרי הוא כמת“.

והביאור בזה [נוסף לזה שבכרא מצינו רק הענין ד„כהו עיניו“ ולא שנתייסס*]: אא"פ

* גם בנדרים (סד, ב) דסומא חשוב כמת – אבל שם אין המדובר ביצחק.

** בבכורות מד, א: כל מחמת כהיותא כו', וברש"י שם: כהיותא, דאינו רואה [ובשטמ"ק מוסיף (וכי' ברבינו גרסום): כלל]; אבל הפירוש ד„ותכהין“ בפשט"מ הוא (לא שאינו רואה כלל, כ"א) שרק נחלש כח הראי' אפילו במקצת, ועי"ד מש"נ: כהה הנגע – שלא עמד במראיתו (תוריע יג, ואו ופרש"י. וראה תו"כ שם).

*** ובפשטות – וגם מזה שגם אחרי „ותכהין עיניו“ ה' באי' – משמע שכל ימיו ה' „עולה תמימה“.

**** ואף שבבכורות שם דגם „מחזורייתא“ (שחסרה מראיתו אבל רואה מקצת – פרש"י) הוי מום – פשיטא שאין הכוונה שלא עמד בראיתו כ"א נחלש במקצת, כ"א אדרבא וכלשון רש"י „הראי' היא (רק) מקצת“.

מסתבר¹⁴ שבסמיכות כתובים אלו מרומזת סיבת „ותכהין“¹⁵.

ולפיכך הביא רש"י פירוש זה, שסיבת „ותכהין“ היא „בעשנן של אלו“¹⁶, תיכף בתחילת דבריו כפירוש העיקרי, שכן פירוש זה מרומז בכתובים גופא. משא"כ לפי שני הפירושים האחרים סיבת „ותכהין“ אינה מרומזת בפשטות הכתובים.

ד. מאידך, בפירוש הראשון יש שני קשיים:

(א) מובן שנשי עשיו לא דרו בבית אחד עם יצחק, אלא בדירה (או בדירות) משלהן¹⁷; וכן מובן, שעשו את מעשיהן הללו, ש„היו עובדות עבודה זרה“ ו„מעשנות וכו“¹⁸, בדירה (וברשות) שלהן, וכיון שכך – קצת דוחק לומר ש„עשנן של אלו“ בדירתן הזיק ליצחק בביתו.

(ב) מפני מה „עשנן“ הזיק ליצחק בלבד, ולא לרבקה?¹⁸

14 אבל מזה לחוד אינו מוכרח – כי אפשר שסמיכות שני ענינים אלו הוא לפי שלא היו ביניהם מאורעות אחרים שדברה בהם תורה.

15 ראה גם תנחומא כאן ח. רא"ם ושפ"ח כאן.

16 עפ"ש בפנים יומתק לשון רש"י „בעשנן של אלו“ (ולא של נשי עשו), שכוונתו בזה – אלו שנאמרו למעלה, בכדי להדגיש שפי' זה מרומז בסמיכות הכתובים.

17 ראה טור הארוך ופענח רזא עה"פ ותהיין מורת רוח גו'. וראה פרש"י כו. טו.

18 כי לפירוש זה הכיהוי עינים אינו תלוי בזקנה, כדלקמן הערה 26.

התירוצים שבתנחומא שהובאו במפרשי רש"י (שרבקה היתה רגילה בע"ז כו') הם רק אם נאמר שהכיהוי עיניו בא בגלל שהעשן ה" של נ"ז, אבל לא לפרש"י (ראה לעיל הערה 2) שבא מהעשן גופא [אבל בשפ"ח כאן: שעשן קשה לעינים אבל

(ובפרט שלא מצינו כן באף אחד¹¹ מאלו שהוזכרו בכתוב עד כה¹², אף שרבים מהם חזו הרבה יותר מ¹²³ שנה).

ולכן הביא רש"י טעמים אחרים על „ותכהין“. ופירוש הדבר, (שכללות, ובפרט) מצד הברכה שברך הקב"ה את יצחק, אלמלא נתערבו כאן ענינים צדדיים, אכן היה מתקיים בו (על-דרך שנאמר במשה רבינו) „לא כהתה עינו“¹². אלא שכאן נתערבו סיבות צדדיות, והן שגרמו כי „ותכהין עינו“.

ג. כיון שבלימוד הפסוק „ותכהין עיניו מראות“, עולה תיכף הקושיא – איך יתכן שיצחק, שנתברך על-ידי הקב"ה עצמו, לקה בכהיית עיניו, כנ"ל – מסתבר לומר שהמענה לשאלה נרמז בפסוקים עצמם. ומאחר שהפסוק „ותכהין עיניו מראות“ נאמר בהמשך למסופר בפסוק הקודם על נשי עשו שהיו „מורת רוח ליצחק ולרבקה“ („שהיו עובדות עבודה זרה“¹³),

*11 ואע"פ שפרש"י (בראשית ד, כג) שהי למך סומא: (א) הרי מסיים שם „כך דהו ר' תנחומא“ (דקאי על כל הפירוש), (ב) אינו מפורש בכתוב, (ג) מביא גם פירוש אחר.

12 אף ש"ל שאין מוזכר זה בכתוב – מפני שאין נפק"מ, משא"כ בנדו"ד (וביעקב),

אבל גם עפ"ז עדיין לא יתורץ זה שמוכח בנוגע לכמה אנשים שלא היו סומים אף בגיל של 123 שנה ויותר.

*12 ברכה לד, ז. וראה ב"ר פס"ה, ה: וצדקת צדיקים זה משה (שנאמר בו לא כהתה עינו – ראה בחיי פרשתנו כאן) יסורו ממנו זה יצחק כו' כהו עיניו.

13 פרש"י כו, לה. ולהעיר שבכמה כת"י רש"י איתא: ד"א מקטירות לע"ז כו'.

יצחק (ולמשך כל־כך הרבה שנים), רק כדי שמישהו יאמר, יעקב, יקבל עי"ז את הברכות? ובפרט שהרבה דרכים למקום, ובודאי היתה לקב"ה דרך אחרת לגרום לכך שיעקב יקבל את הברכות.

וכיון שתמיהה זו האחרונה גדולה הרבה יותר (מן הקושי על הפירוש השני) – שהרי גרימת יסורים והיפך הטוב לאדם עבור טובת זולתו נראית כהיפך היושר, דבר שלא ניתן כלל וכלל לאמרו ח"ו ביחס לקב"ה – על כן קבע רש"י מקומו של פירוש זה לאחור הפירוש השני²¹.

ו. כאמור לעיל, בכל אחד משלשת הפירושים יש מעלה על שני הפירושים האחרים. ובסגנון אחר: בכל שני פירושים יש קושי – או דוחק קל – משותף, שאינו קיים בפירוש השלישי.

היתרון העיקרי בפירוש הראשון על־פני שני האחרים הוא, כאמור לעיל, בכך שפירוש זה בלבד מרומז בכתוב.

ומעלת הפירוש השני לעומת הראשון והשלישי היא: לפי כל הפירושים, הסיבה שגרמה ליצחק לתת את הברכות ליעקב היא אכן, "ותכהין", אלא שלפי הפירוש הראשון והשלישי בא, "ותכהין" על־ידי ענין של גנות וחסרון (לפירוש הראשון – מצד עשן של עבודה זרה, ולפירוש השלישי –

ומחמת שני קשיים אלו בפירוש הראשון, הוכרח רש"י להזקק לשאר הפירושים¹⁹.

ה. והקושי הפרטי בכל אחד משני הפירושים האחרים – (א) "כשנעקד על גבי המזבח כו' וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו". (ב) "כדי שיטול יעקב את הברכות" [מלבד הקושי המשותף לשניהם, שאין כל רמז לדברים בכתוב, כנ"ל]:

בפירוש השני קשה: תוכן הפירוש (נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם וכו' לפיכך כהו עיניו) הוא ענין של דרש²⁰, ולגמרי לא על־פי פשוטו של מקרא – דרכו של רש"י בפירושו על התורה.

ואילו על הפירוש השלישי יש תמיהה גדולה אף מזו: איך יתכן שהכהה לקב"ה את ראיית עיניו של

רבקה היתה רגילה בו. וראה ג"כ חזקוני ודבק טוב].

בנוגע לנשי עשו עצמן – אין הכרח מהכתובים שלא כהו עיניהן. או י"ל שבהקטירן ידעו ליוהר מהעשן. [וכן י"ל בנוגע לעשו. ובפשטות יותר – כי ה' "איש שדה" ולא ה' נמצא כ"כ בביתן].

19) עוד מעלה בפירושים אלו על פירוש הא': לפי הא' קשה מדוע נאמר "ותכהין" אחר "זקן יצחק" * (ראה לקמן ס"ו) – משא"כ לפי הג' (כדלקמן שם); וגם לפירוש הב' יש תרץ כדלקמן הערה 26.

20) וצע"ק למה לא כתב רש"י ע"ז, ומדרשו, כדרכו בכ"מ.

(* ובפרט שלפירוש הראשון נמצא שהתיבות יהיה כי זקן יצחק מפטיקות סמיכות הכתובים (בין "ותכהין" ל"ותהיין מורת רוח גו"), כמ"ש במשכיל לדוד כאן.

21) בסגנון אחר: הקושי על פי הב' הוא רק שאין לו מקור בפשט"מ (אבל הפירוש בקרא – ש, ותכהין" בא ע"י דמעות המלאכים – מתקבל על הדעת); משא"כ הקושי על פי הג' הוא שטעם הפירוש (הטעם על "ותכהין") אינו מתקבל כו' [וע"ד משנת' בלקו"ש ח"ה (ע' 43 הערה 39) זה שבכ"מ מקדים רש"י פי' האגדה ל"פשוטו"].

ולפיכך נקט רש"י פירוש שלישי, כדי שיטול יעקב את הברכות, ולפי פירוש זה מחזור היטב סדר הכתוב: „ויהי כי זקן יצחק” וממילא ביקש לתת את הברכות לעשו, אזי „ותכהין גו”, כדי שיקבל יעקב את הברכות.

ז. אחת ההוראות מן הפירוש השלישי של רש"י – עד כמה יש להזהר ולהתרחק מדיבורי לשון הרע:

לכאורה, היתה לקב"ה דרך פשוטה ביותר להביא לכך שיעקב יקבל את הברכות – לגלות ליצחק²⁷ שעשו הנו רשע²⁸, וממילא יתן את הברכות ליעקב!

ובפרט שיצחק ידע כבר שנשי עשו עובדות עבודה זרה²⁹ (אלא שיצחק היה סבור שעשו אינו אשם בכך, כיון שאין ביכלתו להשפיע עליהן), ואף בנוגע לעשו עצמו ידע יצחק שיש בהנהגתו דבר־מה הטעון בירור – „אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו”³⁰ –

ואם כן, כיון שבכל אופן היה כבר ליצחק חשד מסוים בנוגע לעשו, יכול היה הקב"ה לגלות לו את האמת

מצד רצונו של יצחק לברך את עשו), וממילא נמצא שענין של גנות וחסרון הביא דוקא ל... ברכות! משא"כ לפי הפירוש השני, הרי אדרבה: „ותכהין” בא בשל מעלתו של יצחק, בגלל העקידה²².

וגם בפירוש השלישי מצינו מעלה על שני הראשונים:

לפי שני הפירושים הראשונים, נמצא שהמאורע „ותכהין עיניו מראות” היה שנים רבות לפני הזמן שבו „זקן יצחק”: בעת שלקח עשו את הנשים החתיות (בהיותו „בן ארבעים שנה”²³), היה יצחק בן מאה שנה (שהרי בעת לידת עשו היה יצחק בן ששים שנה)²⁴. ולפי הפירוש השני, שהדבר אירע על־ידי דמעות המלאכים, היה זה אף קודם לכן – בהיות יצחק בן 37 שנים²⁵.

ועולה השאלה: למה נאמר תחילה בכתוב „כי זקן יצחק” ולאחר מכן „ותכהין”? הלא לפי שני הפירושים הראשונים²⁶ היה הפסוק צריך להכתב בסדר הפוך, בהתאם לסדר המאורעות!

22) עוד יתרון בפירוש זה על פירוש הא' והג': לפי זה (שכהו עיניו בעת מעשה העקידה, כדלקמן בפנים) מתורץ בפשטות למה לא הרגיש יצחק הא ד, זה (עשו) פירוש לע"א” (פרש"י פרשתנו כה, כז), משא"כ לפי הא' והג' שכהו עיניו לאח"ז.

23) פרשתנו כו, לד.

24) שם כה, כו.

25) פרש"י פרשתנו כה, כ.

26) עיקר הקושיא הוא לפירוש הראשון. כי בנוגע לפי הב' י"ל בדוחק שהדמעות שנשרו מעיני המלאכים „היו רשומות בתוך עיניו” (כ"ר פס"ה, י'), ובמילא פעולת הדמעות היתה פעולה נמשכת, ולא כהו עיניו רק לאחר שהזקין [וכמ"ש בפענח רוא כאן. וראה מהרש"ל (והובא בש"ח)

כאן. פדר"א פל"ב]. משא"כ לפי הא', בעשנן של אלו" פשוט שכבר כהו עיניו כמה זמן לפני זה, ולא רק עתה (כאשר „זקן יצחק” – קכג שנה) ע"י ריבוי העשן ד... כג שנה!

27) ראה פרש"י וישב לו, לג: ולמה לא גלה לו הקב"ה כו'.

28) ובפרט אשר בלאה"כ ראה יצחק שדברים בגו, שהרי אברהם אביו לא ברכו (ראה פרש"י ח"ש כה, יא).

29) פרש"י פרשתנו כו, לה.

30) שם כז, כא (מב"ר פס"ה, יט. תנחומא באבער פרשתנו יוד). אבל ראה רמב"ן ומפרשי רש"י שם.

ואם כך הם הדברים ביחס לעשו, הרי בנוגע לבני ישראל לאחר מתן תורה – לאחר שאמר הקב"ה לכל איש ישראל³³ „אנכי הוי' אלקיך“, היינו שאצל כל יהודי „אנכי הוי'“ נעשה „אלקיך“, כחך וחיותך³⁴ – על־אחת־כמה־וכמה.

במלואה, שעשו הנו רשע, ואזי לא היה כל צורך בכך ש„תכהיין“ עיני יצחק. אלא שמכאן רואים אנו עד כמה יש להתרחק³¹ ולהשמר מדיבור לשון הרע: במשך 57 שנים היה יצחק „כלוא בבית“ ו„כמת“, ובלבד שלא ייאמר על יהודי (ואפילו שהנו ישראל מומר³²) לשון הרע!

(משיחות ש"פ תולדות
וש"פ וישלח תשכ"ח)

(33) בלשון יחיד (ראה רמב"ן יתרו כ, ב. פס"ר פכ"א, ו).
(34) לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ.

(31) עד"ו (סנה' יא, א. ועוד): חטא ישראל כו' וכי דילטור אני.
(32) ראה קידושין ית, רע"א.

